

СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ — НОВЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ПРАВОВА ПРИРОДА, ОЗНАКИ, ПРОЦЕДУРА

О. ТКАЧУК

*доктор юридичних наук, доцент, суддя,
вчений секретар Науково-консультативної ради
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ*

У березні 2017 р. Президент України вніс до Верховної Ради України проект Закону України № 6232 «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі — законопроект), яким також пропонується внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України. 20 червня 2017 р. Верховна Рада України прийняла його за основу в першому читанні.

Законопроект містить чимало новел для процесу, які суди ніколи не застосовували і які спрямовані на диференціацію судочинства на види судових проваджень, уніфікацію дефініцій, правових інститутів та зближення судових процедур, що має забезпечити ефективність цивільного судочинства.

Однією з таких суттєвих новел є введення абсолютно нового для процесу виду судового провадження, поряд із наказним, позовним й окремим провадженням, — *спрощеного провадження* (глава 10 розділу III проекту змін до Цивільного процесуального кодексу України (далі — проект змін до ЦПК України)).

© О. Ткачук, 2017

Вчені зазначають, що структура цивільного процесу (структура цивільного судочинства) концептуально будується на системі проваджень судочинства, які згідно з визначеною законом юрисдикцією уособлюють автономні процесуальні порядки розгляду справ [1, 36–37]. Отже, у цивільному процесі з'явиться новий вид судового провадження, який містить певну процедуру розгляду справ.

Зазначене обумовило актуальність дослідження проблеми спрощеного провадження (згідно з проектом змін до ЦПК України), що і є метою цієї статті. На підставі порівняльно-правового аналізу законодавства і правової доктрини передусім слід з'ясувати, що собою являє спрощене провадження (правова природа, поняття), які його загальні умови та співвідношення із загальним порядком розгляду справ.

У контексті конституційної реформи питання посилення ефективності цивільного судочинства з погляду його пришвидшення і спрощення привертають дедалі більшу увагу як науковців, так і практиків. При цьому наріжним каменем будь-яких змін у зазначеному напрямі залишається необхідність забезпечення принципу пропорцій-

ності між публічними та приватними інтересами з метою забезпечення кожного мінімальних гарантій права на справедливий судовий розгляд у контексті п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція). З урахуванням цього введення спрощених проваджень і процедур має розглядатися, з одного боку, як спосіб забезпечення доступу до правосуддя завдяки зменшенню судових витрат і більш гнучкій процедурі з меншим ступенем формалізації, а з другого — як спосіб зменшення державних витрат на судову систему та посилення ефективності судового адміністрування.

З огляду на зазначене, проблематика спрощення у цивільному судочинстві як світова тенденція має розглядатися у контексті «третьої хвилі» всесвітнього руху «Доступність правосуддя», метою якої, за визначенням М. Каппеллетті та Б. Гарта, є більш загальний і широкий підхід до доступності правосуддя, що включає широкий спектр реформ, спрямованих на покращення доступу до правосуддя, враховуючи реформи матеріального права і зміни у формі здійснення правосуддя та структурі судів. Беручи це до уваги, автори наголошували на необхідності адаптації цивільного судочинства до категорії спору та його особливостей (складність спору, статус сторін, фактичні обставини справи залежно від того, індивідуальний чи колективний позов подано) [2, 52–54].

Сучасний дискурс у дослідженні зазначеної проблематики у межах Європи пов'язаний із визнанням спрощення цивільного судочинства одним із пріоритетних напрямів реформування національних і наднаціональних норм, які гарантують право на судовий захист у цивільних справах, що впливає з резолюцій та рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи, зокрема, Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи державам чле-

нам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя, Рекомендації № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, Рекомендації № R (86) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо заходів з попередження і зменшення надмірного навантаження в судах. Так, у Рекомендації № R (81) 7 зазначається, що державам слід вжити усіх можливих заходів для максимального скорочення строків ухвалення рішень судами. З цією метою потрібно скасувати застарілі процедури, які не мають практичної користі (п. 8). Необхідно розробити заходи стосовно неопротестованих або незаперечних позовних вимог, задля ухвалення остаточного рішення швидко, без непотрібних формальностей, особистої явки в суд чи зайвих витрат (п. 9). Для спорів за позовними вимогами на незначні суми слід передбачити процедуру, яка уможливить для сторін звернення до суду без витрат, які не є співмірними із сумою, котра становить предмет спору. З цією метою варто передбачити провадження у спрощеному порядку, уникати непотрібних судових засідань й обмежити право на оскарження (п. 15).

Відповідно до Рекомендації № R (84) 5 потрібно запровадити конкретні правила чи звід правил, які пришвидшують вирішення спорів: а) у невідкладних справах; б) у справах, які стосуються незаперечного права, претензій щодо відшкодування завчасно оцінених збитків та у випадках подання позову на невеликі суми; в) у зв'язку з дорожньо-транспортними пригодами, трудовими спорами, відносинами між орендодавцем та орендаром житла і деякими питаннями сімейного права, зокрема встановленням і переглядом розміру аліментів. З цією метою можна застосовувати один чи декілька з таких заходів: спрощені методи порушення

судового провадження; відмову від судових засідань, проведення лише одного слухання або, залежно від обставин, проведення попереднього слухання; здійснення лише усного провадження чи лише письмового провадження залежно від обставин; заборону або обмеження деяких заперечень і роз'яснень; гнучкі правила подання показань; відмову від перерв у слуханнях або проведення засідання лише з короткими перервами; призначення судового експерта *ex officio* або за клопотанням сторін на початку провадження, якщо це є можливим; активну позицію суду у розгляді справи, виклику свідків, заслуховуванні показань (Принцип 8).

Проблематику спрощених і пришвидшених проваджень та процедур цивільного судочинства активно досліджують на сторінках юридичної літератури такі вчені, як: Дж. Вільямс, А. Гіді, Ю. Грибанов, Н. Громошина, Х. Занеті, С. Запара, О. Зуб, Д. Кримський, З. Папулова, І. Решетнікова, Н. Сивак, Дж. Сілвер, С. Субрін, Е. Сугіяма, Г. Фазикош, К. Ферро та ін.

У літературі з цивільного процесуального права і досі суперечливими є підходи до розуміння сутності та природи спрощених проваджень, їх ознак, співвідношення із загальною позовною формою захисту цивільних прав, свобод та інтересів. У такому контексті передусім слід з'ясувати значення поняття «спрощення у цивільному судочинстві». Словник української мови надає таке визначення лексемі «спростити» — робити простішим (будову, склад і т. ін. чого-небудь); зводити до небагатьох форм, звільняючи від усього зайвого, ускладненого; робити легшим для здійснення, використання і т. ін.; полегшувати; робити більш доступним для розуміння [3, 586]. Таким чином, спростити цивільне судочинство означає зробити його будову простішою, звільнити процесуальну форму від зайвих та ускладнених елементів, полегшити розгляд справи, зро-

бити його більш доступним. Водночас доцільно погодитися із Н. Громошиною, яка розмежовує спрощення процесу — як напрям у прагненнях законодавця (а також учених, практиків, які вносять певні пропозиції) і спрощення як результат, тобто спрощене провадження. Діяльність законодавця зі спрощення призводить як до появи власне спрощених проваджень, так і до того, що в регламентації процедур на певних етапах судочинства відбувається їх спрощення. Окрім того, спрощення може проявлятися у тому, що під цим гаслом відбувається удосконалення ординарного процесу, причому таке спрощення не є диференціацією [4, 198].

На нашу думку, спрощення цивільного судочинства може розумітися принаймні у декількох значеннях. По-перше, як загальне спрощення ординарної процедури захисту прав — зміна звичайної, ординарної процесуальної форми шляхом звільнення її від зайвих, ускладнених, рудиментних, неефективних і таких, що не відповідають принципу пропорційності, зважаючи на мету цивільного судочинства на сучасному етапі, елементів (процесуальних дій, стадій, процедур, проваджень) або заміни їх новими ефективними елементами цивільної процесуальної форми.

По-друге, спрощення можна розуміти як напрям диверсифікації цивільної процесуальної форми внаслідок виокремлення додаткових проваджень і процедур, що полягає у введенні поряд зі звичайною, ординарною формою захисту цивільних прав інших самостійних спрощених проваджень та порядків для певних категорій справ, які позбавлені зайвих формальностей і не містять окремих елементів процесуальної форми, характерних звичайному порядку захисту.

По-третє, спрощення може проявлятися на рівні окремих процесуальних дій, коли поряд із загальним порядком розгляду справи на певних етапах вво-

дяться альтернативні полегшені можливості вчинення окремих процесуальних дій.

У науковій літературі вже було запропоновано визначення поняття «спрощене провадження». На думку Н. Громошиної, спрощення у цивільному судочинстві — це така модель процедури здійснення судочинства, яка при її ідеальному функціонуванні порівняно зі звичайною (загальною, ординарною) також ідеально функціонуючою моделлю дає змогу за меншого обсягу процесуальних дій, із меншими фінансовими затратами та швидше досягнути мети судочинства [4, 199]. К. Крамер під спрощеними процедурами розуміє судові процедури, що відрізняються від повного ординарного цивільного провадження зменшенням або невключенням певних процесуальних кроків, що у більшості юрисдикцій є реакцією на необхідність невитратних і швидких процедур, як правило, у простих і малозначних справах [5, 139–140].

Складність визначення поняття «спрощене провадження», на нашу думку, пов'язана, по-перше, із включенням до нього значної кількості різнорівневних процедур цивільного судочинства, що мають подекуди автентичну специфіку у національних правопорядках, по-друге, з неоднозначністю термінології, що застосовується для дослідження цього поняття. Так, у науковій літературі наявні такі поняття, як «спрощене провадження», «прискорене провадження», «скорочене провадження», «письмове провадження», які інколи вживаються без будь-яких пояснень і розмежувань.

На нашу думку, із зазначеним підходом складно погодитися. Вважаємо, що при з'ясуванні співвідношення понять «спрощене» та «прискорене» провадження слід враховувати наднаціональні підходи, що застосовуються у межах Ради Європи та в національних правопорядках іноземних держав.

Так, Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ) зазначає, що одним зі способів покращення здійснення правосуддя у розумні строки зі збереженням якості судових рішень, беручи до уваги особливості справи, що розглядається, є, по-перше, прискорені (або ургентні — *urgent*) провадження, спрямовані на кращу відповідність потребам осіб, які звертаються до суду, та, по-друге, спрощені або примірні процедури, які розраховані на розгляд простих або безспірних справ, щоб надати суддям більше часу для розгляду тих спорів, які вимагають ретельного судового розгляду у судових засіданнях [6, 257]. Прискорені провадження найчастіше стосуються невідкладних і нагальних питань та пов'язані з: 1) запобіганням безпосередній небезпеці або непоправній шкоді заявнику; 2) забезпеченням доказів; в) спорами, в яких необхідне попереднє або проміжне рішення; 3) трудовими спорами; 4) захистом майнових інтересів заявника; 5) спорами за грошовими вимогами; 6) справами про банкрутство; 7) справами щодо шлюбних відносин, аліментних зобов'язань; 8) справами, пов'язаними із захистом прав дітей. Натомість спрощені процедури найчастіше менш витратні та процес ухвалення рішення за ними є коротшим. Із 47 країн, що взяли участь в опитуванні CEPEJ, 44 використовують у своїх правопорядках спрощені провадження у цивільних справах, серед яких найбільш популярний вид пов'язаний зі стягненням безспірних грошових вимог (наприклад, *Mahnverfahren* у Німеччині або *Money-claim online* в Англії та Уельсі). Спрощені провадження можуть бути різних видів, приміром, ухвалення судового рішення без проведення судового засідання або з проведенням останнього у кабінеті судді, ухвалення рішення суддею одноособово, спрощене судові рішення тощо. При цьому у понад половини опитаних держав спрощені процедури у цивільному судочинстві стосуються

не тільки наказів про сплату, а й проваджень за невеликими сумами. Як наслідок, у межах Європейського Союзу (далі – ЄС) було розроблено спеціальну процедуру *European Small Claims Procedure*, спрямовану на спрощення процедури за позовами на невеликі суми у справах із нерезидентами. Крім того, спрощені провадження можуть стосуватися вчинення дій, а також застосовуватися до виконавчих документів, трудових спорів, комерційних спорів [6, 820].

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що на європейському рівні розмежовуються такі поняття, як «прискорені» та «спрощені» провадження і процедури. При цьому акцент у першому випадку робиться на темпоральну ознаку цивільного процесу, тобто на скорочення строків розгляду або вирішення певних питань невідкладно як із застосуванням звичайної процедури без його якісного спрощення (наприклад, у випадку з розглядом трудових спорів, коли відповідно до ст. 157 ЦПК України закріплено скорочений строк розгляду такої категорії справ), так і окремі процедури, що мають дещо автономний характер (наприклад, процедура забезпечення доказів до подачі позовної заяви до суду, процедура забезпечення позову тощо), а також спрощені провадження. Натомість якісні структурні зміни процесуальної форми *СЕРЕУ* пов'язує лише із поняттям «спрощені провадження та процедури».

Вважаємо, що зазначений підхід має бути застосований і у вітчизняній доктрині цивільного процесуального права, відповідно до чого необхідно розрізняти поняття «прискорення» та «спрощення» у цивільному судочинстві. Прискорення цивільного судочинства пов'язане зі скороченням строків розгляду для певних категорій справ з урахуванням практики Європейського суду з прав людини з огляду на важливість для заявника питання, що розгля-

дається, а також закріпленням особливих процедур цивільного судочинства, які, використовуючи загальну модель судового засідання, покликані розглянути певні процесуальні питання, не пов'язані з розглядом справи по суті, у скорочені строки порівняно з загальними правилами позовного провадження, наприклад, процедури забезпечення доказів або забезпечення позову, а також спрощені провадження. Водночас у випадках якісної зміни процесуальної форми у межах проваджень йдеться саме про спрощення, яке, звичайно, супроводжується пришвидшенням, однак останнє тут є лише наслідком спрощення і не має самостійного значення. Покладення в основу спрощення такої ознаки, як письмовий (документарний) характер провадження, на нашу думку, призводить до звуження розуміння спрощеного провадження, адже відсутність судового розгляду та письмовий характер провадження є лише одними з багатьох засобів спрощення. До того ж законодавство зарубіжних країн регламентує низку проваджень, які, хоча і зберігають усність слухань, однак, безперечно, вважаються спрощеними завдяки наявності інших засобів спрощення, наприклад, проведення замість повноцінного судового засідання зустрічі з суддею у його кабінеті, ухвалення рішення на попередньому судовому засіданні тощо. Що стосується «письмового» та «скороченого» проваджень, то вони є специфічними різновидами спрощених проваджень, зазвичай проваджень за невеликими сумами або за незначними справами, передбаченими національним законодавством тієї чи іншої держави. Письмове провадження відбувається без проведення судового засідання, як правило, з обмеженням доказової бази лише письмовими доказами, приміром, документарне провадження у Німеччині. Скорочене провадження переважно характеризується меншою кількістю процесуальних дій і меншою

формалізацією процесу, скороченими строками розгляду справ.

Одним із ключових питань є природа спрощених проваджень та їх співвідношення із загальним порядком розгляду справ. Беззаперечним є той факт, що спрощені провадження мають похідний характер від загальної процедури розгляду цивільних справ — позовної форми захисту невизнаних, порушених й оспорюваних прав, свобод та інтересів і є наслідком диверсифікації цивільної процесуальної форми.

Визначаючи природу спрощених проваджень, у кожному конкретному випадку слід брати до уваги сукупність його характерних ознак, які надають можливість виокремити різні типи спрощених проваджень. З огляду на це спрощені провадження можуть мати як правосудну, так і неправосудну природу. Наприклад, наказне провадження не пов'язане з вирішенням спору про право. На нашу думку, ознаки спрощених проваджень мають бути притаманні всім спрощеним провадженням, однак у кожному із них ці ознаки виявляються по-різному.

Першою ознакою спрощених проваджень є їх деривативний характер стосовно ординарної позовної процесуальної форми, який проявляється, по-перше, у тому, що всі спрощені провадження і процедури похідні від ординарної позовної форми захисту цивільних прав та є її модифікаціями. По-друге, спрощені провадження можуть розглядатись як передпорядок, що має застосовуватись для позовного провадження. Так, австрійська процедура наказу про сплату (*Mahnverfahren*) не розглядається як спеціальна спрощена процедура, вона найімовірніше є спеціальною формою порушення ординарного процесу. Усі грошові вимоги на суму до 75 000 євро мають бути пред'явлені шляхом заповнення типової форми запиту для видачі наказу про сплату (*Mahnklage*). Згодом суд видає наказ про сплату (*Zahlungsbefehl*), який над-

силається боржнику та стає остаточним і здійсненим, якщо від останнього не надійдуть заперечення протягом чотирьох тижнів. Якщо боржник заперечить у встановлений строк, процедура продовжується у звичайному порядку. В Австрії він складається із проваджень, що використовує пришвидшене провадження для позовів із невеликими сумами [7, 50]. По-третє, спрощені провадження можуть існувати як автономні провадження поряд із позовним провадженням, однак і у такому випадку вони не втрачають зв'язок із позовним провадженням, який проявляється, наприклад, у тому, що до розгляду справи в порядку таких видів проваджень застосовуються загальні правила цивільного судочинства (за деякими винятками). У певних випадках спрощений порядок може трансформуватись в ординарний порядок.

Другою ознакою спрощених проваджень є наближення цивільної процесуальної форми, що полягає у заміні ординарної складної процесуальної форми більш простими й «усіченими» її аналогами у межах спрощених проваджень. Засобами такої апроксимації можуть бути: а) проведення судового розгляду без судового засідання чи з проведенням лише попереднього судового засідання або неформальної зустрічі у кабінеті судді; б) заміна усного судового засідання винятково письмовим провадженням; в) розгляд окремих категорій справ замість судді іншими працівниками суду, наприклад, помічником судді; г) особливий порядок перегляду та оскарження рішень, ухвалених за результатами спрощених проваджень; г) введення спрощеного порядку звернення до суду у порядку спрощених проваджень, приміром, за допомогою розробки типових форм, зокрема й можливість подачі заяви в електронній формі; д) спрощені форми фіксування або взагалі його відсутність; е) менші вимоги до рішень суду,

зокрема відсутність мотивувальної частини тощо.

Третьою ознакою спрощених проваджень є їх більша доступність порівняно з ординарною формою захисту, яка, беручи до уваги складові доступу до суду в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції, може проявлятися у: 1) менших ставках судового збору; 2) відсутності вимоги про обов'язкове професійне представництво, тобто надання можливості особі діяти самостійно без представника.

Четвертою ознакою спрощених проваджень є обмежена або специфічна дія принципів цивільного судочинства. Зазначене відображається, наприклад, у відсутності принципу гласності судового розгляду в наказному провадженні, адже воно відбувається без проведення судового засідання. Водночас, як правило, найяскравіше специфічність спрощених проваджень проявляється у контексті принципу змагальності, що може полягати в: 1) обмеженні засобів доказування, що є допустимими у певному виді спрощеного провадження, наприклад, допустимість лише письмових доказів та заборона усних пояснень і показань; 2) деформалізованих правилах надання показань та інших доказів; 3) посиленні активної участі судді у процесі доказування для врівноваження позицій сторін через відсутність вимоги обов'язкового професійного представництва тощо.

П'ята ознака спрощених проваджень — їх пришвидшений характер, що є наслідком дії інших ознак.

У юридичній літературі запропоновано поняття спрощеного провадження, під яким розуміють такі провадження і процедури, які, маючи деривативний характер стосовно позовної форми захисту, характеризуються апроксимацією цивільної процесуальної форми, обмеженою або специфічною дією принципів цивільного судочинства, що призводить до їх пришвидшення та більшої доступності порівня-

но з ординарним порядком розгляду справ [8, 16–17].

При цьому слід розрізняти спрощені провадження, які характеризуються автономністю та самостійністю у межах цивільного процесу, і спрощені процедури, які, хоча і не відповідають ознакам провадження, що були запропоновані вище, проте мають певний ступінь автономності у межах окремого виду провадження, як правило, позовного. При цьому серед найбільш поширених у світі спрощених проваджень доцільно виокремлювати наказне провадження, документарне (письмове) провадження, а серед спрощених процедур — сумарне рішення, погоджувальне рішення тощо, а крім того, — спрощені порядки позовного провадження, які є модифікаціями цивільної процесуальної форми у межах позовного провадження, наприклад, як це притаманно цивільному процесуальному праву Англії.

На основі зазначеного, на нашу думку, можна виокремити два типи спрощених проваджень: спірні й безспірні. Безспірні спрощені провадження ґрунтуються на очевидності вимог, підтверджених безспірними, достовірними доказами. Основним видом такого провадження є наказне провадження, що притаманне законодавству більшості зарубіжних держав. Другий тип спрощених проваджень пов'язаний із розглядом справ, у яких наявний спір про право, проте спрощення зумовлене особливістю спірних вимог, зокрема невеликою ціною позову, нескладністю питань, що розглядаються, тощо.

Позитивним кроком слід визнати положення, відповідно до якого особа матиме право звернутися до суду в наказному або в спрощеному позовному провадженні на свій вибір (ч. 2 ст. 162 проекту змін до ЦПК України).

Поширеним видом спрощених проваджень є провадження за малими (невеликими) сумами (*small claims procedure*), які, зокрема, передбачені у

законодавстві Англії, Канади, Іспанії, США, Німеччини, Греції, Швеції. Існує також Європейська процедура за малими сумами [9, 822]. Основними ознаками такої процедури є: 1) зменшений розмір судових витрат; 2) стислі строки розгляду справ; 3) використання стандартизованих форм; 4) заохочення сторін до врегулювання спору; 5) обмежена можливість подачі зустрічного позову; 6) обмеження доказової бази; 7) зведення формалізму до мінімуму; 8) можливе обмеження права на оскарження; 9) відсутність обов'язкової вимоги процесуального представництва; 10) посилення активності суду.

Варто зазначити, що різниця між загальним порядком розгляду справ і спрощеними провадженнями за малими сумами може бути пояснена з погляду принципу пропорційності. Проте було б неправильно вважати, що зазначені категорії спорів є менш важливими, враховуючи ціну позову. Спрощені провадження за малими сумами слугують для того, щоб зробити виконання і визнання прав та обов'язків простішими [7, 50]. Слід зауважити, що національна практика щодо того, позови з якою ціною потрібно вважати незначними, різняться. Так, у Німеччині ця сума становить 600 євро, у Франції — 3 800 євро, у Греції — 1 500 євро, в Англії — 10 000 фунтів стерлінгів, а для Європейської процедури за малими сумами — 2 000 євро.

У науковій літературі загалом виокремлюється два інституційні підходи до правового регулювання зазначеного виду процедур: у першому випадку створюються спеціальні суди, у другому — провадження здійснюють звичайні суди. Наприклад, в Австрії позови за малими сумами розглядають спеціальні суди (*Bezirksgerichte*), що мають юрисдикцію стосовно всіх спорів, сума яких менша від 15 000 євро, та щодо деяких справ про оренду житла і сімейних справ незалежно від суми позову. У Німеччині *Amtsgerichte* мають

юрисдикцію розглядати справи з ціною позову менше 5 000 євро та незалежно від ціни позову окремі справи щодо оренди житла й сімейні спори [5, 49]. Окрім того, у Німеччині передбачене й спрощене провадження в цих судах у справах, в яких ціна позову не перевищує 600 євро, що у науковій літературі називається субпроцедурою у межах спрощеного провадження [10, 108].

Різною також є національна практика і стосовно обов'язковості застосування провадження за малими сумами. Так, в Англії, Іспанії та Швейцарії використання такої процедури є обов'язковим. У цих країнах провадження у суді першої інстанції розподілені на провадження, як правило, залежно від суми позову, а тому обирати звичайний чи спрощений порядок позивач не може, адже справа автоматично потрапляє до розгляду за правилами визначеного провадження. Саме у такому випадку йдеться про те, що спрощений порядок набуває статусу основного та єдино можливого. У країнах, в яких немає суворого розподілу на провадження залежно від ціни позову, застосування таких спрощених проваджень і процедур, як правило, є правом позивача, а не обов'язком. Ще одна ознака спрощених проваджень за дрібними позовами — поширене застосування формулярів для порушення провадження замість позовної заяви. Така практика, наприклад, в Англії, Швеції, Іспанії. Аналогічний підхід застосований і в Європейській процедурі за малими сумами.

Характерною ознакою такого виду проваджень є також необов'язкова вимога процесуального професійного представництва за цими категоріями справ у країнах, в яких, за загальним правилом, особа повинна брати участь у цивільному судочинстві винятково через представника, наприклад, в Австрії, Італії, Іспанії. Як наслідок, у зазначених категоріях справ посилюється

активність судових клерків та інших працівників суду в порушенні провадження у суді. Як ідеться у літературі, провадженням за дрібними позовами притаманна також менша формальність, що особливо проявляється у країнах, яким історично була властива так звана чиста змагальність. Зокрема, зауважується, що в Англії відсутність вимоги обов'язкового представництва у провадженнях за дрібними позовами має дві основні переваги. По-перше, на відміну від звичайного розгляду справи, право виступати в суді є необмеженим, адже сторони можуть представляти себе самостійно або обирати своїм представником будь-кого на власний вибір, незважаючи на правові знання та наявність або відсутність досвіду у таких осіб. По-друге, судова традиційна змагальність процесу значно послаблена. Судді, які розглядають справу за правилами провадження за малими сумами, можуть та, як правило, дотримуються більш «слідчого» підходу до проведення слухань, оскільки вони наділені правом «застосовувати будь-які методи процесу під час слухань, які вони вважають справедливими». Зважаючи на невеликий досвід сторін у процесі, суддя може, наприклад, опитувати свідків та сторони, керувати наданням доказів, якщо вважатиме це за необхідне [11, 169].

Своєрідністю і певним спрощенням позначені й правила доказування, що виявляється, приміром, у допустимості письмових показань свідків без обов'язкової їх участі у судових засіданнях, а у документарних (письмових) провадженнях за малими сумами, як правило, допустимими є винятково письмові докази. У Канаді практика спрощених проваджень за малими сумами у провінціях відрізняється, однак спільним для них є те, що більшість спрощених проваджень обмежують час для обміну змагальними паперами та процедури відкриття, а також передбачають обов'язок сторін відвідати досу-

дову конференцію чи конференцію із планування керівництва справою [12, 238].

Стосовно рішення, ухваленого за результатами такого провадження, то воно в більшості країн прирівнюється до рішення суду, ухваленого у загальному порядку і може бути оскаржене. В Англії рішення, ухвалені у провадженні за малими сумами, менш вмотивовані, однак за силою рівнозначні звичайним рішенням та можуть бути оскаржені [11, 169]. Проте у деяких країнах можливі обмеження щодо такого оскарження, наприклад, у Німеччині апеляційному оскарженню підлягають лише рішення, ціна позову за якими є вищою за 600 євро (ч. 1 ст. 511 Цивільного процесуального кодексу Німеччини) [7, 51].

Проект змін до ЦПК України передбачає введення спрощеного позовного провадження, у порядку якого пропонується розглядати справи за позовними вимогами про стягнення грошових коштів, якщо ціна позову не перевищує 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (ст. 275). Також передбачається, що у порядку цього провадження за згодою сторін (ст. 277) може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду (за винятком спорів), зокрема: 1) яка виникає з сімейних відносин, крім спорів про стягнення аліментів та поділ майна подружжя; 2) щодо спадкування; 3) щодо приватизації державного житлового фонду; 4) щодо визнання необґрунтованими активів та їх витребування; 5) якщо ціна позову перевищує 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 6) інші вимоги, об'єднані з вимогами, вказаними у пунктах 1–5 ч. 3 ст. 275 проекту змін до ЦПК України.

Відповідно до ст. 280 проекту змін до ЦПК України розгляд справи у порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом

для розгляду справи в порядку позовного провадження, з особливостями, передбаченими у цій главі. Елементами апроксимації цивільної процесуальної форми у зазначеному випадку слугують: по-перше, відсутність підготовчого засідання (ч. 3 ст. 280 проекту змін до ЦПК України); 2) можливість за відсутності клопотань сторін розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін лише за наявними у справі матеріалами, якщо: а) предмет позову є стягнення грошової суми, розмір якої не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; б) характер спірних правовідносин і предмет доказування у справі не вимагають проведення судового засідання із викликом сторін та/або свідків для повного та всебічного встановлення обставин справи (ч. 6 ст. 280 проекту змін до ЦПК України); 3) особливості прояву принципу змагальності, що проявляється в обмеженні кола доказів, зокрема, у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з викликом учасників справи — заслуховує їх усні пояснення та показання свідків, а також у відсутності судових дебатів (ч. 8 ст. 280 проекту змін до ЦПК України).

Очевидно, що спрощене позовне провадження, передбачене у проекті змін до ЦПК України, є спеціальним безальтернативним порядком розгляду спорів із незначною сумою в межах загального позовного провадження. Зважаючи на це, воно характеризується специфічною апроксимацією процесуальної форми за допомогою засобів, зазначених вище. Крім того, можна вказати на існування у межах цієї процедури ще однієї більш спрощеної субпроцедури, яка передбачає можливість розгляду справи без проведення судового засідання за умов, визначених у законі. На наше переконання, введення

спрощеного позовного провадження стане позитивним кроком, що відповідає загальносвітовим тенденціям регламентації спрощених проваджень і процедур. Водночас потрібно зауважити про необхідність забезпечення більшої доступності зазначеної процедури з огляду на зменшення ставки судового збору за цією категорією справ. До того ж, на нашу думку, вимога обов'язкового представництва адвокатом, що передбачається відповідно до конституційної реформи, не повинна поширюватися на зазначений вид провадження, як це має місце у більшості зарубіжних держав. При цьому вважаємо, що зусилля законодавця мають бути спрямовані на подальшу диверсифікацію цивільної процесуальної форми з погляду спрощення цивільного судочинства у провадженнях за незначними позовами.

Зважаючи на зазначене, на наше переконання, сьогодні нагальною потребою у вітчизняному правопорядку є модернізація системи спрощених проваджень і процедур. Зокрема, відповідно до світових тенденцій у цій сфері, потребує реформування інститут наказного провадження, проте зі збереженням автономності такого провадження. Крім того, подальша диверсифікація спрощених проваджень і процедур має відбуватися завдяки введенню у цивільне судочинство провадження за незначними сумами, регламентації елементів документарного провадження у певних випадках, встановлених законом, можливості застосування інститутів сумарних і проміжних рішень.

Вважаємо, що введення спрощеного позовного провадження стане позитивним кроком, який відповідає загальносвітовим тенденціям регламентації спрощених проваджень і процедур. Також слід зауважити про необхідність забезпечення більшої доступності зазначеної процедури з огляду на зменшення ставки судового збору за цією

категорією справ. Крім того, є обґрунтовані думки про те, що вимога обов'язкового представництва адвокатом, яке передбачається відповідно до конституційної реформи, не повинна поширюватися на зазначений вид провадження, як це має місце у більшості зарубіжних держав.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Курс цивільного процесу : підруч. / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова [та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. — Харків : Право, 2011. — 1352 с.
2. Cappelletti M. Access to Justice: The Worldwide Movement to Make Rights Effective: A General Report / M. Cappelletti, V. Garth // Access to Justice: A World Survey. — Milan, 1979. — Vol. 1. — P. 21–54.
3. Словник української мови : в 11 т. — Київ : Наукова думка, 1970–1980. — Т. 9.
4. Громошина Н. А. Дифференциация, унификация и упрощение в гражданском судопроизводстве : монография / Н. А. Громошина. — М. : Проспект, 2010. — 264 с.
5. Kramer X. Austerity in civil Procedure and the Role of Simplified Procedures / X. Kramer, Sh. Kakiuchi // Erasmus Law Review. — 2015. — № 4. — P. 139–146.
6. European Judicial Systems. Edition 2014 (data 2012): Efficiency and Quality of Justice. — Council of Europe, 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf
7. Koller C. Civil Justice in Austrian-German Tradition / C. Koller // Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems / ed. By A. Uzelac. — Springer, 2014.
8. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ткачук Олег Степанович. — Харків, 2016. — 38 с.
9. European Union (EU) small claims procedure. Regulation (EC) № 861/2007 // OJ L 199. — 2007. — Pp. 1–22.
10. Грибанов Ю. Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / Грибанов Юрий Юриевич. — Томск, 2007. — 235 с.
11. Sorabji J. Austerity's Effect on English Civil Justice / J. Sorabji // Erasmus Law Review. — 2015. — № 4. — P. 159–173.
12. Silver J. Canadian Civil Justice: Relief in Small and Simple Matters in an Age of Efficiency / J. Silver, C.W. Farrow // Erasmus Law Review. — 2015. — № 4. — P. 232–244.

REFERENCES

1. Kurs tsyvilnoho protsesu [Course of civil process], Kharkiv: Pravo, 2011, 1352 p.
2. Cappelletti M., Garth V. Access to Justice: The Worldwide Movement to Make Rights Effective: A General Report, *Access to Justice: A World Survey*, Milan, 1979, vol. 1, pp. 21–54.
3. Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian Language], Kyiv: Naukova Dumka, 1970–1980, vol. 9.
4. Gromoshina N. A. Differentiatsiya, unifikatsiya i uproschenie v grazhdanskom sudoproizvodstve [Differentiation, unification and simplification in civil judicial proceedings], Moskva: Prospekt, 2010, 264 p.
5. Kramer X., Kakiuchi Sh. Austerity in civil Procedure and the Role of Simplified Procedures, *Erasmus Law Review*, 2015, no. 4, pp. 139–146.
6. European Judicial Systems. Edition 2014 (data 2012): Efficiency and Quality of Justice, Council of Europe, 2014. Available at: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf
7. Koller C. Civil Justice in Austrian-German Tradition, *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, Springer, 2014.
8. Tkachuk O. S. Realizatsiia sudovoi vlady u tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy: strukturno-funktsionalnyi aspekt Tkachuk [Realization of judicial power in civil judicial proceedings of Ukraine: structural and functional aspect], Kharkiv, 2016, 38 p.
9. European Union (EU) small claims procedure. Regulation (EC) № 861/2007, *OJ L 199*, 2007, pp. 1–22.
10. Griбанov Yu. Yu. Rassmotrenie del v poryadke uproschennogo proizvodstva v grazhdanskom i arbitrazhnom protsesse: sravnitelnoe issledovanie pravovykh sistem Rossii i Germanii [Consideration of cases in order of simplified proceedings in civil and arbitral process: comparative study of legal systems of Russia and Germany], Tomsk, 2007, 235 p.
11. Sorabji J. Austerity's Effect on English Civil Justice, *Erasmus Law Review*, 2015, no. 4, pp. 159–173.
12. Silver J., Farrow C. W. Canadian Civil Justice: Relief in Small and Simple Matters in an Age of Efficiency, *Erasmus Law Review*, 2015, no. 4, pp. 232–244.

Ткачук О. Спрощене провадження — новела цивільного процесу: права природа, ознаки, процедура

Анотація. Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу законодавства і правової доктрини природи, системи та типологізації спрощених судових проваджень у цивільному процесі. Доводиться, що введення спрощених проваджень і процедур, з одного боку, — це спосіб забезпечення доступу до правосуддя завдяки зменшенню судових витрат і більш гнучкій процедурі з нижчим ступенем формалізації, а з другого — це спосіб зменшення державних витрат на судову систему та підвищення ефективності судового адміністрування.

Ключові слова: цивільне судочинство, види судового провадження, спрощене провадження, прискорене провадження, право на справедливий судовий розгляд.

Ткачук О. Упрощенное производство — новелла гражданского процесса: правовая природа, признаки, процедура

Аннотация. Статья посвящена сравнительно-правовому анализу законодательства и правовой доктрины природы, системы и типологизации упрощенных судебных процедур в гражданском процессе. Доказывается, что введение упрощенных производств и процедур, с одной стороны, — это способ обеспечения доступности к правосудию за счет уменьшения судебных издержек и более гибкой процедуры с низким уровнем формализации, а с другой — это способ уменьшения государственных средств на судебную систему и повышение эффективности судебного администрирования.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, виды судебного производства, упрощенное производство, ускоренное производство, право на справедливое судебное разбирательство.

Tkachuk O. Simplified Proceeding — Novel of Civil Process: Legal Nature, Features, Procedure

Annotation. The article is devoted to comparative and legal analysis of legislation and legal doctrine of nature, system and classification of simplified judicial proceedings in civil process. The author proves that the implementation of simplified proceedings and procedures, on one hand, is a way to secure access to justice by means of decreasing judicial costs and more flexible procedure with lower level of formalization; on the other hand, this is the way to decrease state expenses on judicial system and to increase the efficiency of judicial administration.

Key words: civil judicial proceedings, types of judicial proceedings, simplified proceedings, accelerated proceedings, right to fair judicial consideration.